

ЄВГЕН ПОЛОЖІЙ

ПЕРЕКРЕСТЯ

Повісті, новели, есеї, віршата

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2018

ДІТИ ПРИКОРДОННЯ

Замість передмови

Коли мандруєш світами, то завжди порівнюєш інші країни та інші міста зі своєю країною і своїм містом. Порівнянню піддаються дерева, будинки, громадський транспорт, усмішки, звички, одяг, харч та напої, довжина суконь у жінок, ширина штанин у чоловіків, небо, сонце, вітер, дощ, одне слово, усе, що тільки можна порівняти. А порівнювати можна дійсно майже (майже) все, що завгодно, були б тільки час і натхнення для спостережень.

На жаль, досить часто такі мікродослідження не на користь рідного краю. Багато де у світі життя налагоджено значно краще, ніж у нас, а люди живуть куди заможніше і почувуються щасливішими.

Але ми однак прагнемо повернутися додому і ми щасливі саме вдома. Я думаю, що так відбувається через те, що є почуття і речі, що все ж таки не підвладні порівнянням. Любов, наприклад, або дружба. Родина. Наші діти, наші батьки — вони завжди залишаються неповторними. А бабусі та дідусі? Вони ж неперевершені! Подорожі й порівняння, як на мене, допомагають нам виокремити і зберегти найважливіше. Допомагають повертатися і цінувати те, що невідвладно порівнянням.

Про місто, куди я повертаюся, мало відомо широкому загалу. Навіть сама назва — Суми — викликає у багатьох мешканців навіть рідної країни певний подив. Дехто з жартівників інколи навіть недоречно натякає, що така, на чийсь там погляд, трохи дивна назва виникла через те, що тут живуть дуже сумні люди.

Мовляв, над тим містом дуже рідко сяє сонце, і саме тому в його мешканців одвічно похмурі пики. Не станемо сперечатися щодо наших пик — всім однак не догодиш, тим більше, доводити щось про сонце — прогноз погоди не ми придумуємо і затверджуємо. Але варто зазначити, що походження назви — Суми — угро-фінське і пов'язане з водою (порівняйте: Суомі — самоназва Фінляндії — країна озер). А вода, як відомо, — основа життя на планеті Земля. З цим скромним усвідомленням своєї місії й живуть наші містяни, що і відбивається на їхніх філософсько налаштованих обличчях. Тобто то не сум, а дума.

А подумати є над чим: наш рідний сіті та навколишні території дійсно — наче сума простору і часу, магічне перехрестя, де ніколи не знаєш, що на тебе чекає за рогом і з якого боку вискочить ворожа кіннота або танк — до кордону з недружнім сусідом від мого будинку всього сорок два кілометри двісті тридцять чотири метри.

Якщо погортати підручник з історії й знайти на карті кордон між стародавніми Литовським князівством та Московією, що в XIV—XV сторіччях проходив по річці Сейм, а потім накласти згори сучасну карту електоральних симпатій, тобто як голосували люди на Сумщині у XXI столітті, то ми зрозуміємо, що за 500—600 років тут, за великим рахунком, майже нічого не змінилося. Хіба що назви держав і види громадського транспорту. В історичній розвідці одного з найавторитетніших місцевих краєзнавців — Віктора Звягельського — ми можемо прочитати: «Природним рубежем є широка долина річки Сейм, що поділяє Сумську область на два великих регіони зі своїми характерними фізико-географічними та кліматичними особливостями...» Але, виявляється, не тільки фізико-географічними та кліматичними. Минуло кілька сотень років, а природний рубіж, що розділяв два світи, зберігся і давно став ментальним. Там, де п'ятсот років тому було Литовське князівство, люди і досі переважно підтримують євроінтеграцію, а там, де стояла Московія, у певної частини населення збереглися відповідні настрої.

І це при тому, що тут — споконвік перехрестя шляхів, постійний рух, одвічне прикордоння: знаменитий Рудоман (Бакаїв шлях), що пов'язував Західну Європу — Київ і Булгар (столицю

Волзької Булгарії); Муравський шлях пролягав по суходолу між басейнами Дніпра і Дона і поєднував Причорномор'я та Кавказ з північними землями Східної Європи; Лосицька дорога, Кончаківській і Сагайдачний шляхи, Велика Московська, Свина та Путивльська дороги. Усіма цими шляхами — по землі й по воді — йшли каравани возів і човнів, переміщалися війська, мандрували палігрими.

Зрештою, коли ретельно придивитися, то не тільки наші краї є таким історичним перехрестям, а майже вся Україна. Згадаємо хоча б давній шлях із варяг у греки або сучасний газопровід із Сибіру до Європи — теж дорога, теж — перехрестя інтересів, зіткнення різноманітних, різновекторних інтересів. «Кривавими землями» називав Україну американський історик Тімоті Снайдер. Та ми тепер і самі знаємо, що, на жаль, так воно і є насправді — Україна знову затиснута між двох могутніх сил.

Проте, головні сутички і перетинання, головні конфлікти однак відбуваються всередині нас, у серці та розумі кожної окремої людини. І кожна окрема людина має своє, окреме уявлення про навколишній світ. Цю уяву багато в чому формує місце, де ми народилися та виростили.

У Сумах, можливо, не так багато красивих будинків. Майже всі видатні архітектурні споруди в рідному місті поставлені наприкінці XIX — початку XX ст. зусиллями династії цукровиробників Харитоненків та інших заможних людей міста. Майже всі вони були депутатами Міського зібрання, почесними громадянами міста, проте, на відміну від депутатів та мерів останніх двадцяти п'яти років, не брали кошти з казни, а жертвували їх туди. От і вся різниця між минулим і теперішнім, весь секрет стрімкого розвитку та короткочасного розквіту на початку минулого століття. Будинки, зведені в ті часи, і досі є окрасою міста, його серцем і архітектурною родзинкою.

Значно більше, ніж красивих будинків, у Сумах і навкруги росте красивих дерев. Деревя можна обіймати, милуватися ними, розмовляти з ними. Тобто робити майже все, що зазвичай роблять чоловіки з прекрасними жінками, і навпаки — жінки із мужніми чоловіками. Серед тутешніх жінок, до речі, взагалі немає некрасивих або нерозумних. Звісно, сумські жінки потребують

трохи іншого підходу, ніж сумські дерева, але одна риса їх об'єднує майже стовідсотково — вроджена природність.

Давно, до речі, помічено, що чоловіки з будь-якого міста України любляють хвалитися тим, що, мовляв, саме в їхньому місті живуть найкрасивіші жінки на світі. Наразі начебто саме цей факт автоматично робить їх найкрутішими володарями найціннішого. Наші чоловіки — не виняток. Вони найкрутіші. Тисячі з них прямо зараз не побоялися піти до війська і захистити свою країну від ворога, близько ста п'ятдесяти віддали життя за мирне існування рідного міста і рідних місць, наших майданів, наших церков і вулиць, наших провулків, наших дитячих майданчиків і пісочниць.

За що ж ми так шалено б'ємося? Чому не хочемо поступитися загарбникам? Ми, діти перехрестя і внуки прикордоння — контрабандисти і мандрівники, гендлярі і ремісники, танцівниці й науковці, спортсмени і актори, які, здається, лише на кілька років притулилися скраєчку до великого шляху підзаробити трохи на караванах, але непомітно навіть для себе залишилися тут назавжди.

От за це і ми і б'ємося: за право залишатися там, де ми є, — самими собою, мандрувати туди, куди захочемо, повертатися в будь-який час до своїх рідних людей та домівок. Діти перехрестя лісу і степу, доріг і річок, цивілізацій і культур — вільний народ. І дуже веселий, попри назву і все, все, все.

СОБАЧА ДОРОГА

Хвіртка, зачиняючись, коротко дзенькнула металом о метал. Мухтар застережливо загарчав, підійшов до вхідних дверей і пхнув головою, начебто перевіряючи, чи не впадуть, темні, пропахлі сирістю і димом дошки. Чорна, наче вугілля, гаряча від розпаленої груби шерсть стала у пса на загривку дибки. Прислухаючись до чужих кроків, Мухтар нахилив голову трохи вбік і показав Саньку, що сидів біля вікна за невеликим круглим столом, покритим потертою клейонкою і сьорбав із щербатої чашки чай, міцні ікла — спереду білі і почорнілі всередині — і голосно чхнув. Санько не втримався і розсміявся. Пес ображено подивився на хазяїна — у маленькій кухні, де важко розійтися і двом, Мухтар видавався великим волохатим чудовиськом, що піднялося сюди із собачого пекла в надії пожитися якщо не душами, то хоча б грішною людською плоттю. Санько меланхолічно позіхнув, наче йому не вистачає повітря, роздратовано сплюнув на підлогу дрібні чаїнки, що поналипали на зуби, і припав оком до невеликої дірки в масній фіранці.

Сьогодні Санько із самого ранку чекав на нового напарника. Непокоївся: тричі пив чай, тричі ходив за водою до дальнього колодязя, з якого вода не тхне болотом; нарубував дров, розпалив грубу, зігрів воду, помив матір, яка, паралізована після інсульту, нерухомо лежала на дивані у своїй кімнаті, вузькій і темній, схожій на тюремну камеру, ще з початку весни; вініс цеберку з лайном — терпіти сперте вонюче повітря вже не мав сил навіть він, — тобто зробив багато важливих і корисних справ у своєму нетерплячому очікуванні. І ось нарешті новий напарник дзенькнув хвірткою і зайшов у двір, і сьогодні вночі, усього за кілька годин, на них чекав кордон.

ЗМІСТ

Діти прикордоння (<i>Замість передмови</i>)	3
<i>Із серії «Перехрестя»</i>	
Собача дорога	7
Симон проти Семена	41
Якби мурахи були великими	54
Дядько Іван	76
1396. Повернення	105
<i>Із серії «Повернення»</i>	
Подорожі по її тілу	137
Шафа графа Воронцова	139
Обраний	146
П'ять хвилин у Токіо	159
Чунґа-чанґа	164
Дорога до Катманду	169
Слова на піску	186
<i>Із серії «Хулігани»</i>	
Юрій Юрійович, улюбленець жінок	189
Як ми крали наречену	200
Як я бив дівчину	213
Пан Зривко	219
Там, де чисто і тихо	237
<i>Із серії «Андеграунд»</i>	
Прогулянки під дощем	244
Чи легко бути мертвим	251
Щойно	256
Секта	257

<i>Із серії «Країна Мрій»</i>	
Ранок	275
Камасутра і вишиванки	276
М'ячі	280
Піфагорові писанки	299
Пенелопа	300
Нама-джеям, або Пси Хорхе Луїса Боргеса	302
По той бік Пагорба (<i>повість</i>)	305
<i>Віршата</i>	
Салот Сар	406
Чистий четвер	409
Пасха	410
Великдень	411
Страчений тиждень	413
Люди	415
Старий вірш	416
Камінь	417
Втіхи	418
Ровер	419
Біблейське	420
Рибка	422
Сказання про самотнього пана...	423
Маячня	425
Ранок	427
Батьки	428
Телебачення	429
Щастя	430
Будда	431
Монастир Ват Пху	432
Медитація	433
Українці	434
Мечеть	435
Гоа	436
Корнію	438
Дев'ятій бригаді	439
Поезія	440